

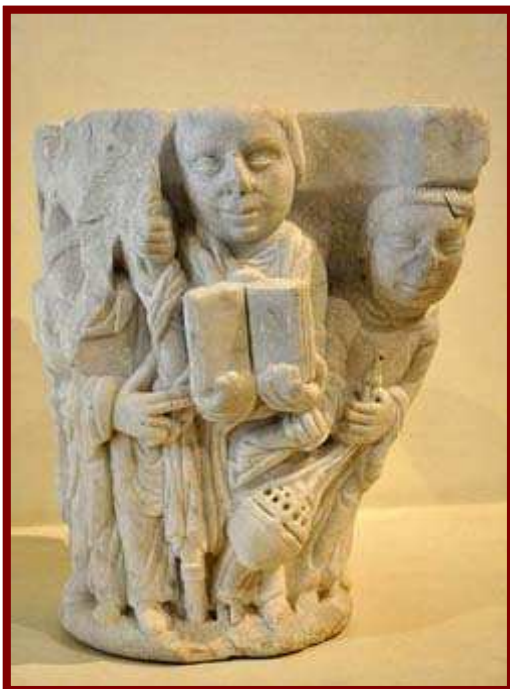


mantenia amb l'Orient. L'orde va rebre diverses donacions als territoris catalans, però el seu principal increment de patrimoni va venir de les compensacions obtingudes de Ramon Berenguer IV, per la renúncia dels santjoanistes als seus drets sobre l'herència d'Alfons I el Bataller i pels béns rebuts després de la supressió de l'Orde de Temple, el 1312.

La comanda dels santjoanistes a Barcelona és ja testimoniada entre el 1150 i el 1160 i va tenir com a centre la Casa de Sant Joan de Jerusalem, establerta vers el 1205 en uns terrenys prop del Merdançà, a l'actual Via Laietana, a tocar de l'avinguda de la Catedral, on van construir un gran monestir i es creu que també un hospital. De tota manera, sembla que l'atenció als malalts i l'acollida dels viatgers havia estat ja quasi abandonada per l'Orde de Sant Joan a Catalunya a la fi de l'edat mitjana. L'any 1699, a causa de la seva decadència, els hospitalers van abandonar

la comanda i el lloc va ser ràpidament ocupat per monges del mateix orde procedents del convent lleidatà d'Alguaire, que s'hi van estar fins el 1869.

A principis del segle XIII existia a Barcelona, un petit hospital i una esglésiola sota l'advocació de sant Nicolau de Bari, situats a l'antic barri de Còdols de Barcelona, entre la muralla de mar, el carrer Ample i l'actual passatge del Dormitori de sant Francesc, que precisament té aquest nom perquè la tradició diu que sant Francesc d'Assis, de pas per



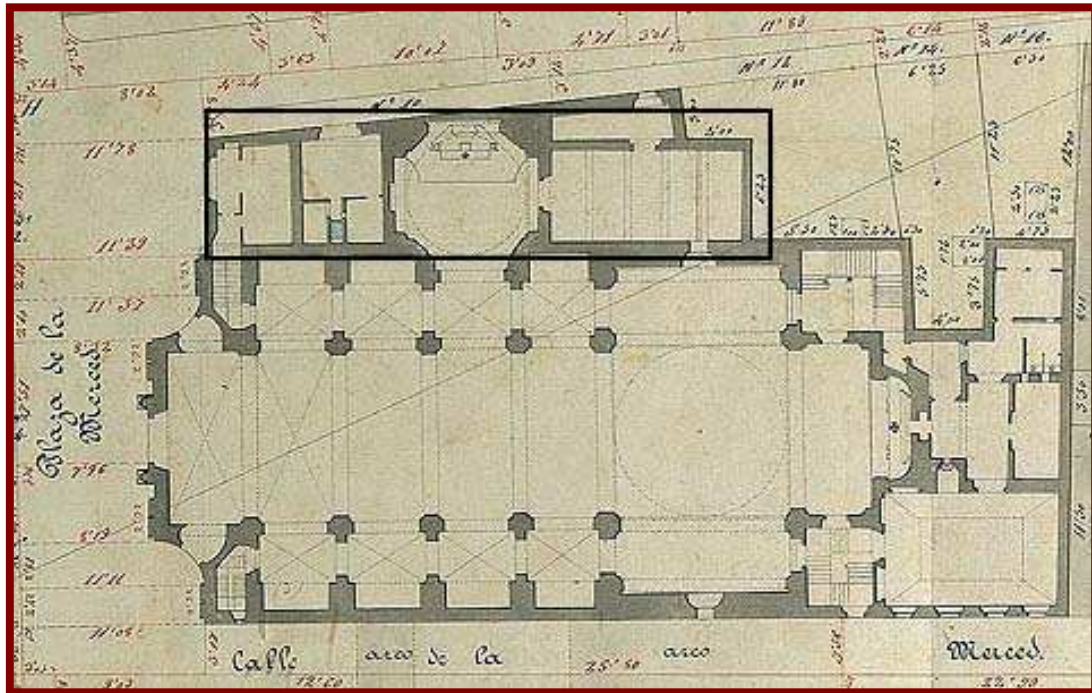
Capitell de l'hospital de Sant Nicolau de Bari, després convent franciscà 1226-1229?

MNAC

Barcelona, hi va residir un temps, entre el 1211 i el 1214, durant el seu pelegrinatge a sant Jaume de Galícia. Aquest petit hospital, dedicat a albergar els pelegrins que arribaven a la ciutat per mar, va ser ofert per Jaume I i els consellers de la ciutat a l'orde franciscà, quan es va instal·lar a Barcelona possiblement a partir del 1219-1220. Sabem per les deixes dels testaments que entre el 1226 i el 1229 es van fer obres importants a l'hospital però no podem saber si es va construir un nou edifici o es van fer obres per acomodar-lo a les necessitats dels frares. De la fundació original se'n tenen poques notícies perquè l'any 1500, i a causa d'una forta tempesta, aquesta zona del convent va ser seriosament malmesa per les ones.

Al costat del pòrtic de la seu de Barcelona existia des del segle X l'hospital d'en Guitard, que engrandit pel bisbe Deusdat, l'any 1023, va prendre el nom d'hospital de la Santa Creu i Santa Eulàlia. Quan el 10 d'agost del 1218 es va fer la llegendària fundació de l'Orde de la Mercè de redempció de captius, a la catedral de Barcelona, gràcies a l'impuls de Pere Nolasc i Ramon de Penyafort, el rei Jaume I va fer entrega d'aquest hospital al nou orde fundat, perquè no tenien residència pròpia. Els mercedaris hi van residir catorze anys, fins el 1232 quan Pere Nolasc va optar per deixar l'hospital de Santa Eulàlia i el palau reial, on tenia el seu convent, per anar-se'n a un lloc allunyat, fora de les muralles, cap a la part de mar, a la platja dels Còdols on Pere Nolasc havia adquirit uns terrenys. Dos anys més tard Ramon de Plegamans, procurador reial i veguer de Barcelona, va aixecar al costat del nou convent un hospital, que va mantenir el nom de Santa Eulàlia, on eren atesos els pobres captius redimits. L'oratori d'aquest hospital, que

**estava situat, si fa no fa, a l'actual capella de la Soledat de la basílica de la Mercè, va servir a la comunitat per a les necessitats del culte fins l'any 1249 en què començà, sota els auspicis de Jaume I, l'edificació del nou temple.**



Situació aproximada de l'Hospital de Santa Eulàlia o de Ramon de Plegamans sobre un plànol de l'església de la Mercè, segons Miquel Garriga i Roca (1858).

**Durant el segle XIII, els jueus de Barcelona havien viscut uns anys de prosperitat i de la mateixa manera que ho van fer els cristians, van ser sensibles a les necessitats de la seva comunitat. Abans de 1256-1257 el rabí Samuel ben Issac ha-Sardí, home riquíssim i erudit eminent, natural de Sardenya, autor de *Séfer ha-Temmot* [Llibre de les ofrenes] que és una obra de jurisprudència religiosa, va fundar una almoina, hospital per a pobres al Call de Barcelona. Poques notícies ens han quedat d'aquesta fundació. Per un document de l'any 1277 sabem que Abraham d'Alexandria i el seu fill Astruc van fer una generosa donació.**

**El document aporta la informació d'unes terres i unes cases, les rendes de les quals servien per al manteniment de l'almoïna. En un altre document del 1385 l'hospitaler de l'almoïna lliura un document d'haver rebut d'una tal Bonadona un llit, amb el corresponent matalàs i roba, que Anna Asturga, germana de Bonadona, havia deixat en testament al dit establiment benèfic. Per una làpida que s'hi va trobar l'any 1820, suposem que la situació de l'almoïna era al núm. 1 del carrer Marlet,. La làpida porta una inscripció que ve a dir "Fundació pia de Samuel ben Issac ha-Sardí; el seu llum llueix permanentment". La làpida original es conserva al Museu d'Història de la Ciutat.**



Làpida hebrea del carrer de Marlet, en el call de Barcelona, que commemora l'establiment de la obra pia de Samuel ben Issac ha-Sardí.

**La que es pot contemplar al carrer Marlet és una reproducció fidel, col·locada el 1981. L'establiment devia desaparèixer durant els aldarulls i la destrucció del Call del 1391 perquè ja no figura en una relació dels hospitals de la ciutat feta pel tresorer reial l'any 1397.**

Durant l'edat mitjana es va estendre una terrible malaltia, coneguda després com a “pesta del foc” o “foc de sant Antoni”, científicament ergotisme, causada d'haver ingerit farina contaminada pel fong *Claviceps purpurea* o sègol banyut. Els enverinats tenien dolors intensos i contraccions arterials que sovint conduïen a gangrenes a les extremitats, que de vegades havien de ser amputades. Com que també era un potent al·lucinogen, la gent que la patia podia ser tinguda per endimoniada o posseïda.



Sobrellinda de l'hospital dels canonges de sant Antoni. ( Arxiu Provincial de l'Escola Pia de Catalunya)

L'any 1095 el noble Gastó de Valloire va fundar a la regió del Delfinat francès la congregació religiosa de Sant Antoni, dedicada a gestionar un hospital per a afectats del terrible “foc”.



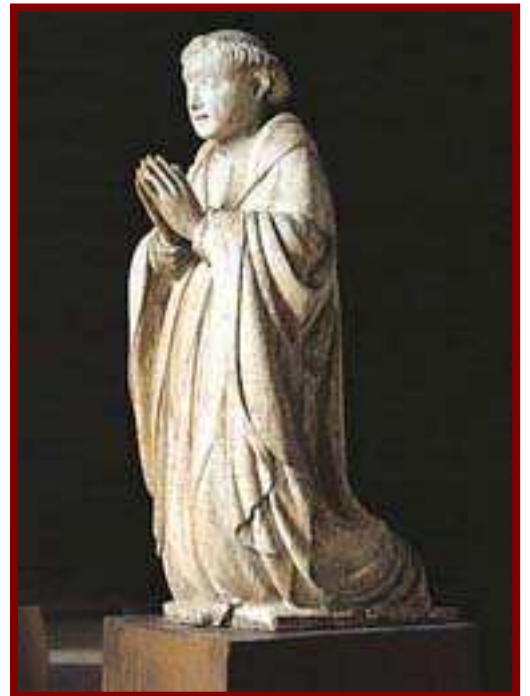
Retaule de sant Antoni Abat,  
Mestre de Rubió (c. 1360-1375)  
MNAC

Els antonians es van establir a Barcelona el 1430, a tocar del portal d'en Cardona o de Sant Antoni, on encara avui es poden veure els tres portals de l'atri del temple. Al seu hospital hi tractaven els malalts d'ergotisme amb greixos de porc per alleujar el seu dolor. Els porcs de l'hospital, que portaven una campaneta distintiva, tenien el

privilegi de pasturar lliurement per la ciutat i el camp, sense que ningú els molestés. Els antonians també tenien cura de passar un control sanitari als forasters que entraven a la ciutat. L'any 1787 va ser suprimit a Espanya l'Orde de Sant Antoni i el convent de Barcelona va ser el darrer a tancar i en ell es van anar reunint els religiosos dels convents de la Corona d'Aragó i de Navarra.

Al carrer de la Palla núm. 19 encara avui podem contemplar la façana renaixentista de l'hospital-asil de Sant Sever, dedicat a acollir sacerdots pobres, malalt i dement. Va ser fundat l'any 1412 pel beneficiat de la seu barcelonina Mn. Jaume Aldomar. Uns anys més tard, es va acomplir la voluntat del fundador i es va edificar l'hospital i la capella. La seva portalada és una de les primeres obres renaixentistes construïdes a la ciutat i estava decorada amb un grup escultòric en alabastre, format per sant Sever, desaparegut, i dos clergues orant, atribuïts a l'escultor Pere Oller, avui al MNAC. La institució disposava de pocs béns i vivia de la beneficència pública, administrada per uns beneficiats de Sant Sever, de Santa Maria del Mar i de Santa Maria del Pi. A l'església hi va haver un retaule obra de Pere Nunyes i Enric Fernandes, ara al Museu Diocesà.

La prostitució, que en general era exercida per necessitats econòmiques, va ser una activitat permesa a tota l'Europa medieval i era considerada com un mal



Clergue orant de l'escultor  
Pere Oller. MNAC

**necessari, per a evitar mals majors com l'adulteri, les violacions o la sodomia.**

**Durant el segle XIV es van establir unes sèrie de disposicions reials i municipals encaminades a regular la prostitució a la ciutat. Es va voler controlar les dones públiques amb unes reglamentacions que abastaven l'espai per practicar-la, l'edat, la indumentària i els dies que podien exercir-la.**

**Durant la setmana santa s'obligava les dones públiques a enclaustrar-se, inicialment en el monestir de Santa Clara, amb la finalitat que els homes s'abstinguessin de tenir relacions carnals des del Dimecres Sant fins el Dilluns de Pasqua.**



**Església del convent de les Magdalenes, 1877. Dibuix de Lluís Rigal i Farriols.**

**Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi  
(Inv. 1355b)**

**A més a més del monestir de Santa Clara va haver-hi a Barcelona dues institucions més que van tenir cura de l'acolliment de les dones públiques: el monestir de les Magdalenes o Penedides i el de les Egipcíaques. El primer es va començar a construir**



**l'any 1365 gràcies a 500 lliures donades pel Consell de Cent. Formalment va ser fundat l'any 1372 amb la benedicció del bisbe de Barcelona, Pere de Planella. El monestir estava situat a l'actual carrer de les Magdalenes i era atès per monges agustines que acollien a prostitutes perquè es penedissin de la seva antiga vida.**

**L'any 1410, Francesc de Valldemosa, un cartoixà mallorquí, va adquirir unes cases prop del carrer "d'en Canyet", avui Egipcíaques, perquè s'hi pogués construir una institució on acollir-hi dones i noies, habitualment prostitutes penedides, les quals havien de complir unes normes de conducta semblants a un convent de monges però sense estar subjectes a una regla en concret.**



**Caixa d'almoines de la Casa dels infants orfes, a la capella de la institució.**

**Si es podia aconseguir un dot que ho permetés, facilitat per alguna institució o persona pietosa, es**

**procurava casar-les. Altres podien quedar-se al convent com a donades o com a monges, a les quals no els permetien fer els vots complets per la seva falta de virginitat. Aquesta institució que va ser de propietat municipal va restar vinculada a l'hospital de la Santa Creu.**

**Hi va haver altres institucions benèfiques, d'algunes de les quals se'n té molt poca informació. El noble Guillem de Pou va fundar el 1370 la Casa dels Infants Orfes, per acollir-hi els nens orfes de la diòcesi, entre 7 i 12 anys. Era a l'actual plaça dels Àngels i només se'n conserva la seva capella construïda el 1693. La zona va estar constituïda per diversos edificis conventuals i benèfics com el convent dels Àngels i la Casa de Misericòrdia.**

**Al barri de la Ribera hi havia unes confraries de cecs, contrafets i mutilats que l'any 1433 es van fusionar en una de sola, sota l'advocació del Sant Esperit. Es creu que tenia una capella i un hospital per**



**Capella de la confraria del Sant Esperit de cecs, coixos i tolits**

**atendre els seus confreres. Molt d'ells es guanyaven la vida tocant instruments musicals, altres com oracioners anaven de porta en porta dient oracions i conjurant malalties amb oracions de caràcter supersticiós.**

**Sembla que els seus locals van ser destruïts el 1714 perquè l'any 1735 es va construir una nova capella al núm. 20 del carrer Nou de Sant Francesc, que avui la Parròquia de la Mercè ha destinat a fins socials.**

**( Aquest treball ha estat publicat al setmanari Catalunya Cristiana de l'Arquebisbat de Barcelona el dia 3 de novembre de 2013 )**



**Aquesta obra està subjecta a una llicència de Reconeixement No Comercial Sense ObraDerivada 3.0 No adaptada de Creative Commons**